

והאלהים אנה לידו: על רצון וכפרה באשכנו במי הביניים

ד"ר אפרים שהם שטיינר, המחלקה להיסטוריה של עם ישראל, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

1) שמות פרק כ"א

{יב} מִכָּה אִישׁ וְיָמָת מוֹת יוֹמָת:

{יג} וְאֶשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אָנָּה לְיָדוֹ וְשָׁמַתִּי לָךְ מְקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שְׁמָה.

רש"י במקום:

והאלהים אנה לידו - זימן לידו, לשון: "לא תאונה אליך רעה" (תהלים צא י), "לא יאונה לצדיק כל און" (משלי יב כא), "מתאנה הוא לי" (מלכים ב' ה ז), מזדמן למצוא לי עילה:

2) ספר חסידים כתב יד פארמא, מהדרות י' ויסטינצקי הוצאת מקימי נרדמים ברלין 1891 סי' קע"ה-קע"ז

קעה. "ויצא הראשון אדמוני" (בראשית כה 25) מלמד שנגזר לו להיות רוצח וכן בדוד כתיב: (ש"א טז 12) אדמוני, וביקש רחמים שירצח האומות.

רוצח צריך להיות נע ונד בארץ ה' שנים כנגד ה': (1 נע 2 ונד, 3 נע 4 ונד 5 נוד,

דבר אחר: ג' שנים. 1) "נע ונד תהיה בארץ" (בראשית ד 12) 2), וכתיב: "והייתי נע ונד בארץ" (שם שם 14) 3) וכתיב: "וישב בארץ נוד" (בראשית ד 16) וכתיב (ש"ב כא 1): "ויהי רעב בימי דוד שלש שנים" וכתיב (שם שם): "אל שאול ואל בית הדמים".... אם יש לאדם אשה ובנים אע"פ שהם קטנים יגלה כגון בזמן הזה.

קעו. ומעשה באחד שהרג את הנפש והיה מספיק מזונות ליורשים ולא היה גולה אמר כי יודע אני שאם אגלה בין הגוים אחלל שבת ותיקן לו ברזל וחגר גופו שהיה מעונה מאד בו בייסורין ובתעניות שאמרו יותר שקול זה העוני מעוני גלות כפליים והכל עשה כדי שלא יאכל לחם של גוים ולא יחלל שבת,.....

קעז. "לנוס שמח רוצח, מכה נפש בשגגה בבלי דעת והיו לכם" (יהושע כ 3) רמז בסופי תיבות היתו"ם, "למקלט מגואל הדם" סופי תיבות להיפך מל"ט, אם הרג האב מלט יתום, יתומיו כדי שלא יהו נפרעים מהרה ממנו כי יש אדם שאינו חי אלא בשביל אחרים שנהנים ממנו.

3) שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן קמא (נוסח זהה מופיע בתשובות מיימוניות נזיקין סי' יד) (ר' חיים אליעזר בן יצחק "אור זרוע" מוינה היה תלמידו של אביו ר' יצחק בן משה "אור זרוע" מוינה ותלמידו של מהר"ם מרוטנבורג, היה רב בעיר וירצבורג בגרמניה.

לשון מורי רבינו מאיר זצוק"ל. הנה לשלום מר לי מר, וריחי נמר ומתמרמר ומה אומר אחרי אשר הפך ישראל עורף, אל המוסר וטוב לרע המיר. בנינו עולפו שכבו בראש כל הוצות כתוא מכמר (ב"ק קי"ז א'), מה התוא הזה, כיון שנפל למכמר, שוב אין מרחמים עליו. כך ממוז של ישראל, כיון, שנפל ליד גוים, לא אחי ולא מרחמי. וכ"ש היכא דיד ישראל באמצע, דנראה להם היתר גמור ומצוה להשמיד להרוג ולאבד. מה אשיב לכם רבותי על המקרה והמאורע הרע הזה, אין דינו מסור בידינו בלתי לשם לבדו.

ומאן סליק לעיל, לדעת במה יתכפר לו לאלכזנדר, העון הזה. וקרוב בעיני, שיש להחמיר עליו, יותר מישראל האומר לשלוחו ישראל צא והרוג את הנפש ואע"ג דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים (קדושין מ"ג א') מיחייב מיתה [=מכל מקום] בדיני שמים בדינא רבה למר וברינא זוטא למר. והני מילי התם, משום, דקרוב לודאי שלא יעשה, דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים. אבל ע"י גוים נ"ל דברי היקא והוי ליה, כשולח את הבערה ביד חרש, שופח

וקטן ומסר ליה נוזא וסולתא וחייב אפילו בדיני אדם, כאילו עבד איהו גופיה בידים, כי הערלים שמחים לאיד, כאשר יגילו בחלקם שלל, כשיש להם לילך על יהודי. ומי הרשהו לתפוס את בעל דינו בידי גוים?

אפילו לפי דבריו, שהוא אומר שלא רצה אלא להכריחם למשפט, והלא אפילו למשכנו אינו רשאי, כדתנן בפ' המקבל (ק"ג א'), המלוה את חברו, לא ימשכנו, אלא בב"ד וכו'. ואפילו שליח ב"ד, מנתח נתוחי ותו לא, וכ"ש שאינו רשאי לתפוש את עצמו. וההיא דפ' המניח (כ"ז ב'), דעביד אינש דינא לנפשיה, הוכחנו מההיא דפרק המקבל, דה"מ, בחפץ המבורר שהיא של ראובן, ושמעון מחזיק בו, עביד ראובן דינא לנפשיה ונכנס לבית שמעון, ליטול את שלו. וכן מוכחת כל השמועה, דבההיא איירי. וכבר בא מעשה לפנינו בשמעון שהיה חייב מנה לראובן ופסקו מקצת רבוותא, שרשאי ראובן למשכנו בחובו, בכל מקום שימצא משל שמעון, משום דעביד אינש דינא לנפשיה. וכתבנו להם, לא תתלו בוקי פריקי ברב נחמן, דא"כ, עשיתם את רב נחמן, טועה בדבר משנה, בההיא דמקבל. ואפילו מקרא נמי לא קרי, דכתיב בחוץ תעמוד וגו'.

והשתא בנדרון זה, נראה בעיני, שטעון כפרה. כמו רוצח גמור, שהרג בידים. ודמי, לכבש עליו בתוך המים, או לתוך

האור. וכמאן דכפתיה להבריה ואשקיל עליו בדקא דמיא (סנהדרין ע"ז ב') וקמליה בכח ראשון, דגיריה דיליה הוי. ועוד חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו, כ"ש על גופו, שאינו מניח לתפוס עצמו. וא"כ, כשרדפו גוים אחריהם, לזה נתכוונו, דאי קיימי לאפייהו, קמלינן להו. והיינו טעמא דמחתרת (סנהדרין ע"ב א'). וכיון דאריה ארבא / ארבעי / אמצרייהו, פושע הוא, מוזיק הוא וגיריה דידיה ננחו; ואשו משום חציו ובלא שום עדות, כי אם על פי עצמו. נראה לי דצריך כפרה, כמו רוצח. שהרי ברוח מצויה, היוזקו באשו, ברזל תבא נפשו וילקה בחסר ויתר, ויתבזה בפומבי ובסתר, ובגלות, בנע ונד ינתר, עד יענה בפניו כחשו, ובקלסתר, כולי האי ואולי יעתר. וביום חרון השם יסתר, יום ישים כאשם נפשו ועל פשעו, יכבס עם נתר, וישחיר פניו בתעניות שנה, או שנתים, ולכל מה שתטענהו אתם רבותי, יותר, דעתי מסכמת להוסיף ולא לגרוע להיות סותר. ותשפעו רוב שלומים ותנוחו בתר כנפש סר למשמעתכם. מאיר בר ברוך שיחיה.

4) שני הקברים / שאול טשרניחובסקי (תל אביב אפריל 1942)

על גדות הריין בעמק, בעיר וירמ'זא, שם מתים נמים שנת-נצח בבית-עלמין ישן. לזה אר גל ואין אבן, זה – תחת מצבה, פה יש לקרא הכתבת, פה אין לבחין תבה.

כמה וכמה שקעו כבר במשך דור ודור, קרבנות מסעי-הצלב והמות השחור. אולי מקדמות רומא, ופליטי יהודה-שרים ודלי-חש, ועמודי-תעודה. חוטאים וידועי-פשע, קשים לבלי רחם – , ובבוא שעתם טהרו ויקדשו את השם.

מחכים לקץ הפלא הם לילה ויוםם, לחדשים יבאו לרשת מקומם. וביניהם בתוך – וזה לזה סמוכים – שתי נפשות של אבן לבלי כל קשוטים. אותה מדה וקצב, אותו הניב התם: גל אלכסנדר וימפן וגל המהר"ם.

הנץ נהפך לנשר שואף בצעו ודם: באנסיסהיים בפלא יושב המהר"ם. יפה יודע רודולף מי הוא "מאור-הגולה", יהיה אתו בחשך או בכסף יסלא. וכבר שבע-עשרה פעם חזר סתו וזעמו: חובב הרב החפשי, – וחס על ממון עמו

עד שגאלו המות באמצע חדש זיו, עת הפכלים הכריזו על מנגינות אביב. ושלש-עשרה שנים עוד המלך בו יסחר, עד שמלא ר' וימפן לוועו זקה טהור.

ותנאי התנה ר' וימפן, "תנאי ראובן וגד": בבוא שעתו יקברוהו – אחד מול האחד. ובעבר בא-הלך במקום הקדוש על קבר מהר"ם, שם יעמד, ירפין הראש-ירפין ראשו כנגד כבודה של התורה, וכבוד עמו בחרב, וכבוד גולה שחורה

. ובעבר בא-הלך במקום הקדוש, על גל ר' זיסקינד וימפן, ירים בגאון הראש. אם יש, עוד יש, בקרבנו פשנים, כמותם, לא פסו מעמנו שאר-רוח ולב-תם. עד שעולים בגזע בדי אונן ועלים, עוד יש ברכה בכרם, עוד יעש הלולים.

